

ÉLETÜNK

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
RÖVID TÖRTÉNETE

ÉLETÜNK

**A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
RÖVID TÖRTÉNETE**

Összeállította:
KINDELMANN GYŐZŐ

ISBN 963 360 710 8
Szent István Társulat

Szent István Társulat 1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1.
Felelős kiadó: Dr. Ákos Géza igazgató
Felelős szerkesztő: Farkas Olivér
Műszaki vezető: Névery Tibor
Zalai Nyomda Rt. 93 984 o

A LEGRÉGIBB KÖNYVKIADÓ

A Szent István Társulat ebben az évben, 1993. május 1-jén ünnepli fennállásának 145. évfordulóját. Hazánk legrégebbi könyvkiadója átélte és túlélte két világháborút, több forradalmat és rendszerváltozást, s a békeévekben számtalan általános gazdasági válságot, melyek egyenként is tucatnyi hasonló intézményt tüntettek el a történelem feneketlen süllyesztőjében.

A Szent István Társulat e 145 év során nemcsak könyvkiadóként működött; jelentős szerepet vállalt a magyar kulturális és tudományos élet szinte minden területén is. Tagjai és pártolói sorában olyan neves személyek tevékenykedtek, mint Eötvös József, gróf Apponyi Albert, gróf Zichy Nándor, vagy Deák Ferenc.

A Társulat fő profilja azonban mindvégig a könyvkiadás maradt; tanúskodik erről az a sokezer magyar, német, horvát, szlovák, román és rutén nyelvű kiadvány, melyeknek összpéldányszáma eléri a több tízmilliót! E könyvek közt találhatunk könnyed, a köznépnek szóló műveket, komoly tudományos munkákat, iskolai tankönyveket, s nem utolsósorban katolikus hitbuzgalmi kiadványokat. Mindezeket figyelembe véve nem meglepő, hogy a huszadik század első harmadában a Szent István Társulat európai mércével mérve is a legnagyobb kiadók közé tartozott.

Kedves Olvasó!

Tartson velünk, s gondolatban tekintsük át együtt Magyarországot e nagy múltú könyvkiadójának rövid, vázlatos történetét!

A MEGALAKULÁS

A XIX. század első felében Magyarországon nem volt egyetlen katolikus könyvkiadó sem; a vallási témájú művek alkalmasszerűen, általában magánkiadásban jelentek meg. Pedig ebben az időben már Európa-szerte, főleg francia és német földön, számos katolikus kiadó és terjesztő társulat működött. Hazánkban az úgynevezett vallási népkönyvekből ekkoriban kevés jelent meg, s a régiak már nyelvezetükben és szerkezetükben is elavultak voltak.

A nyomtatott betű általi hitoktatás és hiterjesztés lehetőségeit elsőként Fogarasy Mihály nagyváradai kanonok ismerte fel 1842-ben, s még ebben az évben igen nagy erőfeszítéssel látott hozzá, hogy a magyar egyház akkori vezetőit meggyőzze egy vallási könyvkiadó szükségességéről. Két évvel később a **Religio és Nevelés** című folyóirat december 1-jei számában már a nagyközönség is olvashatta felhívását *„egy nevelési, épületes és felvilágosító könyvek terjesztésére alakítandó társulat”* ügyében.

Fogarasy ezt írja az említett cikkben:

„A népnevelés időnkben életkérdéssé vált, s a polgári hatóság ez üdves célú mozgalmaival már-már megkísérteni kezdte. Sőt, e célra könyvecskéket is látunk napfényre jönni; de melyekben többnyire nincs meg a vallási szellem. Ez ügyben a katolikus klérus a tényezők sorából ki nem maradhat. Neki a népnevelés célirányosítása legsürgetőbb feladata. S evégre oly könyvecskék terjesztése lenne szükséges, melyek oktatva és elbeszélve, a gyermekekben a vallásos szintűgy, mint erkölcsi érzést fölébresztené, s általok a nevelés fő alapját, a szent vallást szívökbe oltani képesek.”

Fogarasy tisztában volt azzal, hogy az átlag magyar embernek ekkoriban nem állt módjában sok könyvet vásárolni, ezért e legelső javaslatában azt tanácsolta, hogy a

RELIGIO és NEVELÉS.

KATH. EGYHÁZI FOLYÓIRAT.

BUDAPESTI, DEC. 1. 1844.

44.

UJ FOLYAN II. ÉVE.

Megjelenik a lap hetenként egy-egy ünnepi, családi és vasárnapon. Az előfizetési díj értsé a' hetenként egyszer megjelenési szokott. Egyházi literatúra lap-ét együtt, postán 3 frt. helyben 4 frt. p. Előfizetői a' az. kir. postaküldésnek, egy a' szerkesztőségnek is. Budán, Krisztinaváros Kalmáry-házban, s Pesten Bartolben és Ahenburger könyvtársoknál, a' városi utczában.

TARTALOM: Eszmék egy nevelési, épületes és fölvilágosító könyvek' terjesztésére alakítandó társulat' szerkesztéséhez. Fogarasy Mihály. — Egyházi tudósítások. — Hírfüzet.

Eszmék

egy nevelési, épületes és fölvilágosító könyvek' terjesztésére alakítandó társulat' szerkesztéséhez.

Épületes nép-könyveknek nagy hiányával vagyunk. A' régiek nem csak nyelvrok, s talán szerkezetekre nézve is elavultak; hanem annyira el is fogytak, hogy csak áhitatos családoknál találhatók már. Pedig a' katholikus nép' számára az olly könyvek igen szükségesek, melyeket ünnep- és vasárnapokon családi körökben olvashasson; melyekből vallási értelem, buzgóság s értelmessege emelkedjék, s melyekben a' szent hit és keresztény jámborság' vigasztalásait találja.

A' népnevelés időnkben életkérdéssé vált, s a' polgári hatóság' ez udves czélt mozgalmával már-már megkísérteni kezdte. Sőt e' czéla könyveket is látunk napfényre jóni; de melyekben többnyire nincs meg a' vallási szellem. Ez ugyben a' catholicus clerus a' tényezők' sorából ki nem maradhat. Neki a' népnevelés' czélirányosítása legsürgelőbb feladata. S e' végre olly könyvecskék' terjesztése lenne szükséges, melyek oktativa és elbeszélve, a' gyermekekben a' vallásos színtagy, mint erkölcsi érzést fölébrasztani, s általuk a' nevelés' fő-alapját, a' szent vallást szívokbe oltani képesek.

Szent hitünknek magasztos tanjait s az egész életen előmő' malasztjait napfényre hozni szükségesebbnek és hasznosabbnak tartom sok polemiai vesződségeknel: mert a' kath. religiótól csak az lehet idegen, ki azt nem ismeri; tőle csak az irtózhatik, ki előítéletektől el van fogulva: az indifferentismus nem egyéb vallási tudatlanságnál, melyet az emberek a' philosophusi nagy-lelek' koponye alá rejtegetnek. Szuk-

MÁSODIK FEJLÉV.

ségek azért olly munkák, melyekben a' kath. dogmák' egybefüggése, az egyház' isteni szerkezete, a' cultus' nagyszorúsága és magas értelme kifejtessék, az egyházi történetek, és szent régiségek' tárháza meggyitassék; és általuk a' catholicus gondolkodás és érzemény hazánkban jobban fölébrasztessék (—olly munkák, melyek előitéleteket széleszessnek, ragalmakat visszautasítsanak, kath. intézeteket magasztos szerkezetekben előmutassanak, nagy és szent tetteket dicsőítsenek.

E' hármas szempontból igen ohajtandó volna, hogy a' magyar clerus' kebelében is keletkezzenek a' francziák' és nemet-ek' példájára, a' jó könyvek' terjesztésére egy külön társulat, mely e' szep czélt egész erőhatásával előmozdítsa. Az idő int, a' kor kívánata sürget, az ellenfél' buzgalma megelőz. Kezdenünk kell, mivel hamarabb: mert a' haladó korszellem nem várakozik; a' nap' szükségerei hova-tovább kiáltóbbak lesznek, egylet egylet ér minden águ érdekekben; csak az egyház' látszik e' részben hallgatóni. Tennünk kell, ha azt nem akarjuk, hogy hivatásunk' köréből kisorítottassunk.

E' gondolatok bennem már több ideje egy társulat' képet idéztek elő, mely az előadott hiányok' skivanatok' betöltésében mukodendnék, s e' társulatot igy képezem letéshetőnek.

Legelőbb is szólittassanak föl a' catholicus clerusból némely egyének, kiket tudományosság' és az egyházi érdekek' meleg fölfogása és érzete a' fonémetti irodalmi pályára képesíthet, dolgozó tagokul e' társulathoz lépésre; közöltetvén velök a' terv, és annak előlőcsben készített rajza. Hazánkban az egyház' legujjabb szorongatása értelmi tehetségeket koltotték föl a' munkásságra, s talán még tobbben halk magánosságban készülnek az irodalmi nyilvánosság' mezejére, haugyan erre őket ösztön és alkalom kiszóltandják; s ha néha egyes akarat ellenben is a' publicitás' sík, vagy gorongyos pályájától; ha eszközök és gyámolítás hiányában a' fejledező hajlam erőtlenségbe zambadna, a' társaság' eszméje, az erők' egyesítése ezekbe is telket fog lehelni, s

44

A Religio és Nevelés 1844. december 1-jei száma, melynek hasábjain Fogarasy Mihály először vetette fel egy jó és olcsó könyvkiadó társulat alapításának ötletét

népnevelési könyveket az önköltségi árnál egyharmaddal olcsóbban kellene eladni! Ez a megnyilatkozás ékes bizonyítéka annak, hogy a Társulat vezetői már a kezdet kezdetén egyfajta missziós tevékenységet tűztek ki célul maguk elé.

1847. február 15-én Fogarasy Mihály szervezése nyomán, egyházi személyek részvételével *elvb*en megalakult a **Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat**. A Társulat alapszabályát felterjesztették a hercegprímásnak, aki megadta rá az egyházi jóváhagyást, sőt a kért védnökséget is elvállalta. A működési szabályzatot ezután a Helytartótanács eljuttatta a bécsi kancelláriához, ám mielőtt az engedélyezéssel járó hosszadalmas procedúra véget ért volna, 1848. március 15-én kitört a pesti forradalom, mely eltörölte a cenzúrát és az azt kísérő szabályokat.

A Társulat így a szabadságharc forró tavaszán, május első napján megkezdte működését. Az alapszabály hármas célkitűzése szerint a Kiadónak a köznép soraiban, az iskolákban és a műveltebb osztályok között kellett kifejtenie tevékenységét.

Egy hónappal később, június 5-én az alapítótagok a pesti szeminárium könyvtártermében megválasztották első elnökül gróf Károlyi Istvánt és igazgatóul (alelnökül) Fogarasy Mihályt.

A könyvkiadói tevékenységet már 1847-ben megkezdtek – bár a Társulat akkor még hivatalosan nem létezett. Az első könyv címe ez volt: **Keresztény naptár a magyarhoni katolikusok használatára**. E naptár 5000 példányban jelent meg, de annyira kelendőnek bizonyult, hogy a következő évit már 30.000 példányban kellett kinyomtatni! Nagy siker volt ez akkoriban, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a szabadságharc vészterhes hónapjai bizony nem nagyon kedveztek a könyvkereskedelemnek. Hozzá kell per-

Megjelenik a lap hetenként egyszer, Szerdán. Kibocsátottai Pestben, a jó és olcsó könyvkiadó társulat égisztésében — csokor-otca 6 szón, földrajz, s a szerkesztőségét Vidékön szerk. hiv. postahivataloknál.

Elsőszori díj Budapestben kibocsátás felvére 1 ft. pp. vidéken postán bocsátás felvére 1 ft. 20 kr. p.p. A lap szerkesztését illető levelek egyszerűen „a Katholikus Néplap szerkesztőségéhez” címezendők. (Pestben a központi papavédelemben.)

KATHOLIKUS NÉPLAP.

Dicsőítő magasztalás az Istennek, s a földön béke és jó akarat embereknek. Lék. 2, 14.

44.

Budapest, october 27. 1852.

Társulati ügyek.

A jó s olcsó könyvkiadó-társulatnak az évi közgyűlésebből a bécsi Severin-egylethes intézeti felirata.

Igen tisztelt Severin-egylet! Tekintetes Elnök Ur! Önöknek folyó évi május 26-ikáról kelt s a jó s olcsó könyvkiadó-társulatunknak igazgatójához, főtitkár Fogarassy Mihály püspök urhoz intézett irata az augusztus 22-én az Ur nevében megtartott közgyűlésünkben önök örömet gerjesztett s őt arra felhívta, hogy a bécsi igen tisztelt Severin-egylet irányában a szellemi természet érzelmét barátságos, bizodalmas szavakkal nyilvánítsa.

Mi élénk örömmel fogadtuk azon barátságos megelőzést, mellyel önök nekünk testvéri jobbokat nyújtak kölcsönös támogatásra, s a szellemi nyeresé-nyek mindkét oldalról kicserélésére. Nekünk közös a célunk, melly nem más: mint felelevenítése a katho-likus érzetnek és egyházi gondolkodás-módnak, mellyek minden józan katolikus által a feldúlt család élet s a kitágult társadalmi viszonyok egyedüli oszlo-psiul tekintetnek s ajánlatnak. Ily irányban iparkod-unk mi, a Mindenhatónak segédeime s a menyország királynejának Máriaának segítségül hívása mellett nem sikerületlen, ezen üdvös célt elérni; s az önök hason- nemű munkásságáról szóló tudósítások által az igyeko-zezetekben hivatottunk. Ma, mielőtt hűség szímet után ismét közgyűlést tartunk, különösen örömlenkre szövel, hogy az igen tisztelt Severin-egyletet viszont üdvö-zölhetjük, neki ezen levél által a keresztény testvéri- ség békeközlését megküldhetjük, s köszönetünket nyil- váníthatjuk azon szellemus beszéd *) 1000 példányá- ért, mellynek terjesztése ez országban vajmi kívánatos.

Mi forró imáinkkal kérjük az Isten s Boldogsá-

gos Szűz anyját, hogy ösöknök s nekünk is sikerül- jön sok névszerinti katolikus szívóben az isteni igaz- ságnak s a Krisztusban munkás szerzetnek szunyá- dozó, vagy tán már elfojtott szellemét a kültözti irány- ban újra felkölteni.

Ez alkalommal egyszersmind tudatjuk Önökkel, miszerint mi e mai közgyűlésünkben elhatároztuk, ma- ködésünk körét kitágítani, s a katolika hit egyedül üdvözítő szellemét nemcsak nyomtatott iratok, hanem szóbeli tanítás és az irgalom cselekedetei által is ter- jesztetni. Ezen szölesre terjesztett irányú felgva szükségessnek tartottuk, eddigi „jó s olcsó könyv- kiadó-társulat”-i címünket, legfensőbb jóváhagyás mellett, az általános „Szent István társulat”-éval felcserélni, hogy ekkint Ausztria és Németlön kato- likus egyleteinek sorába beléphessünk. Továbbá elha- tároztuk, a kath. egyletek közgyűlésein küldömeink által évenként magunkat képviseltetni, s tagjaink- nak meghagyni, hogy valahányszor Bécsben tartozkodand- nak, a Severin-egylet gyűléseirein megjelenjenek, s az ott tapasztaltokról miakat tudósítsanak. A közgy- lésünkben tárgyalt többi dolgokról egy külön nyomta- tott füzet bővebb tudósítást fog hozni. S noha mi itt az ez országban leginkább divatozó magyar nyelvvel fog- gunk élni, mégis azért minket önökkel Jezus Krisztus- ben összeköttetésben fog tartani német köszönyünk, a „Katholischer Christ”, de még inkább a közönséges katolikus szölem s ugyanazon katolikus érzel- mek. Istennek ezen szöleme legyen önökkel, s a mi szöle- münkkel! Kelt Pesten 1852-ki aug. 22-ken tartott közgyűlésünkben. Graf Károlyi István, elnök. Gyurits Antal, társulati titkók.

A bécsi Severin-egyletnek a föntebbi feliratra adott válasza.

Igen tisztelt Sz. István Társulata! Melt Elnök Ur! Épen e napokban, mielő az éjszak-nyusztrol,

44

A legelső híradás arról, hogy a Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat neve az 1852. évi közgyűlés határozata szerint – feltéve ha a hatóságok is jóváhagyják – attól kezdve Szent István Társulat

*) Itt dr. Gruschának e lapokban is közölt beszéde ér- tetik. Szerk.

sze tenni, hogy ez a kalendárium olcsóbb volt a hasonló kiadványoknál, mert 8 krajcáros eladási ára nem tartalmazott hasznot, mindössze az előállítási költséget fedezte.

A nemzet nagy önvédelmi harca természetesen a Társulat vezetőit sem hagyta hidegen: 10.000 példányban ki nyomtatták Tárkányi Béla nemzetőrségi dalát.

A szabadságharc leverése után a Társulat igen nehéz helyzetbe került. A tagok ennek ellenére elkötelezett magyarságtudatukat juttatták kifejezésre, amikor 1852-ben felvették a **Szent István Társulat** nevet. A hivatalos jóvá-hagyást azonban csak két év múlva adta meg a Császári és Királyi Rendőrigazgatóság azzal a kitételrel, hogy a választmányi ülések napjait jó előre be kell jelenteniük a hatóságoknak. Az üléseken ezután rendszeresen részt vett a budai helytartóság által kinevezett császári biztos is.

Az évekig tartó elnyomás idején a Szent István Társulat *„a nemzeti nyelv és a nemzeti szellem őre és szentélye lett”* (Csernoch János hercegprímás, 1923.). A közös sors egyesítette a különböző politikai pártállású katolikusokat, sőt, a nemzeti egység kifejezéseként számos protestáns is belépett a tagok sorába!

A TANKÖNYVKIADÁS

A Szent István Társulat eredeti célkitűzése értelmében már a kezdetektől foglalkozott tankönyvkiadással, ezt azonban az első években korlátozták az állami rendelkezések. A kiegyezést követően megváltoztak a törvények, s a Társulat ettől kezdve széles körű tankönyvkiadói tevékenységbe kezdett, mindenkor szem előtt tartva a Magyarországon élő nemzeti kisebbségek nyelvi identitását. Az 1871. évi közgyűlésen a tagok tervbe vették, hogy a közoktatást szolgáló műveket magyar, német, szláv, kassai szláv, szerb, szerbdalmát (bunjevác), rutén, román, horvát, győr-soproni hienc-horvát, vend és szlovén nyelveken kívánják kiadni. Ez a nemzetiségi tolerancia példa nélkül álló még ma, a huszadik század végén is! Ugyanakkor arra is ígéretet tett a közgyűlés, hogyha az egyházi intézmények és az iskolák közvetlenül a Társulattól viszik el a könyveket, az amúgy is jutányos ár felett minden 100 példány után 25 ingyenpéldányt adnak a szegény sorsú gyermekek számára. Ezen felül – a forgalomtól függően – minden évben több ezer tankönyvet ajándékoztak a rászorulóknak; az 1890. évi vagyonmérleg tanúsága szerint pl. abban az esztendőben 20.429 darabot.

Természetesen a tankönyvkiadás alatt nemcsak hittankönyveket kell érteni, e tevékenység felölelt az elemi iskoláktól a felsőfokú képzésig minden tantárgyat, az „ABC Olvasókönyv”-től kezdve a természetrajzon keresztül a matematikáig.

A Társulat 1871-ben 14-féle tankönyvet adott ki (750.000 példányban), 1878-ban pedig már 64-félét!

A vezetők külön hangsúlyt helyeztek az oktatási segédeszközökre is, 1870-ben például kiadtak egy igen költséges olvasó falitáblát, s emellett a tankönyvekhez összeállítottat-

tak ún. vezérkönyveket a tanárok számára, megkönnyítve ezzel az oktatást.

E nagyszabású tevékenység elindítója és fő mozgatója Ipolyi Arnold, később besztercebányai püspök, a Társulat 1869–72 közötti alelnöke volt. Működése nyomán a Kiadó rendkívül népszerűvé és ismertté vált mind a széles néprétegek előtt, mind pedig a művelt nemesi, főnemesi körökben.

A hittankönyvek közül külön is említést érdemelnek a Deharbe-féle katekizmusok, melyek akkoriban új utat nyitottak a hitoktatásban. A megállapodások értelmében e hittankönyvek kiadásának joga – minden birodalmi nyelven – egyedül a Szent István Társulatot illette meg.

Az 1930-as években a Társulat legfőbb bevételi forrását a tankönyvek kiadása jelentette.

A II. világháborút követően megváltozott a helyzet. 1945 tavaszán ugyanis a Kultuszminisztérium előírta, hogy bizonyos tankönyveket át kell alakítani – a Társulat tankönyvei természetesen ezek között voltak. Problémát jelentett az is, hogy létrejött a nyolcosztályos általános iskola, melynek tanterve teljesen eltért az addigi népiskolákétól. A Társulat tankönyvszerkesztősége ennek ellenére hozzáfogott egy új, általános iskolai sorozat elkészítéséhez, de munkájukat már nem tudták befejezni. Az országgyűlés 1948. június 16-án megszavazta az egyházi iskolák államosítását, s ezt követően rendeletet adtak ki, miszerint minden iskolatípusban csak az állami tankönyvek használhatók.

Négy évtizedig tartó kényszerszünet után a Társulat 1992-ben ismét megkezdte a tankönyvkiadást, folytatva ezzel a nagynevű elődök gyermeknevelés terén végzett munkáját.

A SZÜLŐHELY ÉS SOMOGYVÁRMEGYE FÖLDRAJZA.

SOMOGYVÁRMEGYEL,
BÉNZSEN ÉS TELJÉNEN OKÉSTLAN RÓM. KATH. ELEMI NÉPISKOLÁK
III. OSZTÁLYÚ TANTULÓ SZÁMÁRA

A „Szent-Egyházközségi Irtó, Kath. Nevelési Egylet által elő-
helyre bírált példamunka.

IRTA
GONDOS JÓZSEF.
VÁROSI KATH. NÉPISKOLA.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST
KIADTA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT
1904.

RÓMAI KATHOLIKUS NAGYOBB KATEKIZMUS

POLGÁRI ISKOLÁK,
FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK ÉS KÖZÉPISKOLÁK
ALSÓ OSZTÁLYAI RÉSZÉRE.

Az esztergomi főegyházmegyei hatóság 1900. évi. engedelmével.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA
1911.

TERMÉSZETRAJZ

A VÁROSI KATH. NÉPISKOLÁK FELSŐ OSZTÁLYA

SZÁMÁRA.

IRTA
GYÖRFFY JÁNOS.

Második kiadás.

BUDAPEST
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA
1906.

A kötet tartalma az előkiadáséhoz képest az alábbiakat tartalmazza: az 1906. évi. k. t. sz. 10. §-a szerinti módosítások, a 1906. évi. k. t. sz. 10. §-a szerinti módosítások, a 1906. évi. k. t. sz. 10. §-a szerinti módosítások.

MAGYARORSZÁGI KIRÁLYSÁGI RÓMAI KATHOLIKUS NÉPISKOLAI TANKÖNYVEK

**Deutsches A-B-C
und Lesebuch**

für die II. und III. Klasse der röm. kath. Volksschulen

**NÉMET A-B-C
ÉS OLVASÓKÖNYV**

A RÓM. KATH. ELEMI NÉPISKOLÁK II. ÉS III. OSZT. SZÁMÁRA

(C. TÍPUS)
H-1
H 916

ENGEDELYEZTE A KATHOLIKUS TANÓVVI TÁMÁS

BUDAPEST,
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA
1910.

Arv. I P 60 f.

Négy, a Szent István Társulat által kiadott tankönyv

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT FOLYÓIRATAI

Az előzőekben említettük, hogy a Társulat már a tulajdonképpeni megalakulása előtt kiadott egy keresztény kalendáriumot, melyet a későbbiekben hosszú ideig évről évre megjelentetett.

Ezen kívül már az alakuláskor felmerült egy olyan egyházi lap indításának az ötlete, mely a széles néprétegekhez szól. A tervet tett követte: útjára indult a **Katholikus Néplap** magyar, német és szlovák nyelven. E hetilapot eredetileg a parasztságnak szánták a szerkesztők, de hamarosan be kellett látniuk, hogy az újságot inkább a polgárság olvassa.

A lap tartalmilag igen szerteágazó témákat ölelt fel: rendszeresen hírt adott az Egyház kül- és belföldi eseményeiről,

A Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat által indított két folyóirat egy-egy számának címlapja

közölt prózai és lírai irodalmi alkotásokat, tudósításokat, ismertette az újonnan kiadott könyveket, s megjelentek benne a parasztság mindennapi életéhez közel álló cikkek is, mint pl. az 1852 novemberi számban Palma Pál patai főesperes írása, mely a „Biztos szer a búzában teremni szokott üszög ellen” címet viselte.

A lap 1873-ig jelent meg, ekkor látott napvilágot a helyette induló **Katholikus Hetilap**, mely ezután a középosztály igényeihez alkalmazva közölte cikkeit.

A „*műveltebb közönség számára*” szerkesztett **Családi Lapok** című folyóirat 1852–58 között jelent meg. A lap szerkesztője az első számban a gondos kertész munkájához hasonlította tevékenységét: „*Nekünk is egy kert művelése a föladatunk, s e kert a CSALÁD, melyben e lapok a vallás-erkölcsi műveltség magvait hinteni, keresztény öntudatra, önérzet- és hitéletre ébreszteni, a vallási közönyösség és materializmus fojtó gazát kigyomlálni, a hithideg szívekbe kath. szellemet oltani, s ezt a családi érényekkel együtt ápolni kívánják; növekedést és áldást természetesen Isten kegyelmétől várván.*”

A Családi Lapok mindenben megfelelt a kor követelményeinek, cikkeiben foglalkozott archeológiával, közölt vallási és profán tanulmányokat, útleírásokat és elbeszéléseket ifjúságnak és felnőtteknek egyaránt.

1887 tavaszán jelent meg a Társulat tudományos igényű, a katolikus intelligencia számára kiadott évnegyedes folyóirata: a **Katholikus Szemle**. E lap témái közé hittudományi, bölcséleti, természettudományos, történelmi, neveléstudományi, valamint szépirodalmi írások tartoztak.

A Katolikus Szemle első szerkesztője így írt a folyóirat szépirodalmi rovatának megnyitása alkalmából: „*Végzetes tévedés volna azt hinni, mintha katolikus jelző az irodalmi téren mindenkor vallásos vagy legalábbis egyházi tárgyat,*

KATHOLIKUS SZEMLE.

ÉVNEGYEDES FOLYOIRAT.

KIADJA

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM ÉS TÁRS-KÖNYVTÁRODA
1907.

Az Élet egy 1937-ben megjelent példánya, mellette a Katolikus Szemle legelső száma

tartalmat tételezne föl. Mindnyájan tudjuk, hogy valamely irodalmi terméket nem a tárgya tesz katolikussá, hanem a szelleme...”

Ez a felfogás nemcsak a Katolikus Szemle hasábjain tükröződött, hanem befolyásolta a Társulat teljes kiadói tevékenységét is.

A Katolikus Szemle utolsó hazai száma – akkor már havilapként – 1944 decemberében jelent meg.

A Társulat 1895-től **Népnevelő** címmel tanügyi hetilapot indított, főleg a népiskolai tanítóság számára.

1935-ben, az akkor 25. évfolyamában lévő **Élet** című szépirodalmi hetilap szerkesztését átvette a Szent István Társulat. Ekkoriban ez az újság volt a legolcsóbb képes irodalmi hetilap Európában (!), s szépirodalmi alkotások mellett rendszeresen közölt népszerű, mindenkit érdeklő cikkeket is.

Az Élet a gondos szervezőmunka eredményeképp eljutott a határainkon kívül élő magyarsághoz is. A lap előfizetői – külön kedvezményként – 20%-os árengedménnyel vásárolhatták meg a Társulat könyveit.

A folyóiratokon kívül itt érdemes megemlítenünk két nagyszerű könyvsorozatot. Az egyik a **Szent István Könyvek** címet viselte, s 1923–37 között 127 kötete jelent meg, a másik a **Családi Regénytár**, mely 1923-ig 100 kötetből álló szépirodalmi regénysorozatot adott a nagyközönség kezébe.

A kommunista hatalomátvétel után az állam rendeletileg betiltotta a Szent István Társulat minden folyóiratát. Egyedül az 1949-től Rómában megjelenő Katolikus Szemle folytatódott, a külföldön élő magyar katolikusok áldozatkészége folytán.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

Az egyre szerteágazóbb kiadói tevékenység koordinálása végett, hosszú előkészítő munka után 1887. július 2-án megalakult a **Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya**. A szervezet feladata volt ezután a Társulat által kiadandó könyvek megírása, más szerzők vagy fordítók műveinek elbírálása, s ők szerkesztették a Katolikus Szemlét is.

Az osztálynak tagja lehetett a tudomány vagy az irodalom bármely ágával foglalkozó egyházi vagy világi katolikus férfi. A szakosztályok a következő szakterületekkel foglalkoztak: hittudomány, bölcsélet, természettudományok, történelem és segédtudományai, jog- és államtudományok, szociológia, neveléstudomány és iskolaügy.

1915 tavaszán az Osztály tagjai elhatározták, *„hogya a Tudományos és Irodalmi Osztály szervezésénél irányadóként szerepelt céloknak és kitűzött feladatoknak eredményesebb munkálására és előmozdítására oly szervezet létesíttessék, amely annak tudományos és irodalmi intézeti jellege önállóságát teljesebb mértékben kidomborítsa; az egyes tudományokat s azoknak, valamint az irodalomnak képviselőit homogénebb kapcsolatba foglalja össze; munkásságának állandóságát s rendszeres voltát megalapozza s általában működésének intézményes formáit – szélesebb társadalmi, tudományos és irodalmi körök bevonásával és érdeklődésének felköltése mellett – megállapítsa.”*

A terv 1916. március 23-án vált valóra, amikor első ünnepélyes ülését megtartva megalakult a **Szent István Akadémia**.

Az esemény jelentőségét jelzi, hogy a Magyar Tudományos Akadémia elnöke arról biztosította a Szent István Akadémia elnökét, hogy *„ennek a tudományos intézetnek*

EGYETEMES
MAGYAR ENCYCLOPAEDIA.

KIADJA

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

SZERKESZTI

TÖRÖK JÁNOS,
A MAGYAR AKADEMIA TAGJA.

ELSŐ KÖTET.

A—Ajuga.

MÁSODIK KIADÁS.

EGER.

NYOMATOTT AZ ÉRSEKI LYCEUMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1861.

A Szent István Társulat múlt századi történetének egyik legnagyobb vállalkozása volt az 1859–1876 között összeállított majd' tízezer oldalas Egyetemes Magyar Enciklopédia

működését mindenkor figyelemmel kísérni, s tőle telhetőleg támogatni fogja”.

Az intézmény ezt követően jelentős szerepet játszott a magyar tudományos és kulturális életben; tagjai közé a korszak legnevesebb tudósai és irodalmárai is beléptek, vagy az ülésein előadást tartottak.

Végül – mint annyi más hasonló szervezetet – a háború után hatalomra jutó kommunista rezsim az Akadémiát is hallgatásra kényszerítette.

A Társulat vezetői ebben az évben kezdték meg az újjászervezés munkálatait.

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT EGYESÍTETT ÜZEMEI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

A századfordulóra a Szent István Társulat az ország egyik nagy cégévé vált. A Kiadó szerteágazó tevékenységi köre és a bevételek lehetővé tették, hogy a vezetőség Budapesten egy székházként használt palotát építtessen. Az épületet 1898 decemberében adták át. Néhány hónappal később, 1899 márciusában ugyanitt kezdhetette meg működését a Társulat saját nyomdaüzeme, a **Stephaneum**.

E nagyarányú fellendülés következtében a Szent István Társulat 1913-ban a négy legnagyobb hazai kiadó közt a második helyen állt, maga mögé utasítva ezzel a nagyhírű Singer és Wolfnert és az Atheneumot, s csak a Franklin Társulat előzte meg.

Az I. világháború tetemes veszteséget okozott a Társulatnak, szintúgy az azt követő proletárdiktatúra, melynek idején jelentős károkat szenvedtek a Kiadó könyvraktárai.

A helyzet normalizálódása után, a csonka Magyarország első éveiben a Társulat *„a vallásos érzés ápolására törekedve, az ország katolikus lakosainak minden rétegéhez, nemzetiségre való különbség nélkül utat keresett, viszont gondozta a Bukovinába, Moldvába és Romániába szakadt magyar véreinket is úgy, hogy ezáltal a nemzeti egység megerősítésének is nagy szolgálatot tett (Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1923).”*

1922-ben a – mindaddig önálló szervezetként működő – Stephaneum Nyomdát és a Könyvkiadót **Szent István Társulat Egyesített Üzemei Részvénytársaság** néven összevonták.

1923
215

SACRI PALAZZI APOSTOLICI.

*La Santità di Nostro Signore Pio P. XI.
volendo dare un attestato della Sua Sovrana considerazione alla
Società di Santo Stefano, si è benignamente degnata di con-
cederle il Titolo di*

*Tipografia Editrice Pontificia
con facoltà d'innalzare lo stemma della stessa Santità Sua.
Vaticano, 20 Marzo 1923.*

*Il Maggior-domo di Sua Santità
Prefetto dei Sacri Palazzi Apostolici
a. s. m.*

AZ APOSTOLI SZENTSZÉKTŐL

Őszentsége, XI. Piusz pápa ki akarta mutatni megbecsülését a Szent István Társulat iránt, ezért megengedte, hogy a Társulat ezt a címet használja:

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

Egyben megengedte Őszentsége címerének használatát.

Vatikán, 1923. március 20.

Őszentsége Háznagya
az Apostoli Szentszék prefektusa

Bár az ország területileg összezsugorodott, a Társulat növekedése rövid megtorpanás után folytatódott. 1922-ben például 223 könyvet jelentettek meg 1.408.000 összpéldányszámban, s ugyanebben az évben közel 1.300.000 db volt az eladott mennyiség, tehát a kiadott könyvek jórészt el is fogytak!

1923-ban, a fennállásának 75. évét ünneplő Szent István Társulatot XI. Pius pápa az **Apostoli Szentszék Könyvkiadója** címmel tüntette ki. A Szentatya e cím megadásával s ezzel együtt a pápai címer használati jogával a kor legnagyobb katolikus kiadói (Herder, Pustet, Benzinger, Desclee) mellé emelte a Szent István Társulatot.

A jubileum évében a vezetőség 10.000.000 korona értékben nyugdíjalapot hozott létre a Társulat idős alkalmazottai számára.

A két világháború között a Kiadó több vidéki boltot nyitott, például Pécsen, Szegeden, Cegléden, Győrött, Balassagyarmaton és Debrecenben.

AZ ELMÚLT ÖTVEN ÉV

A II. világháborút követően az egész magyar Egyház nehéz helyzetbe került. Ezzel egyidejűleg a Szent István Társulat munkáját is egyre több rendelkezés korlátozta. Először a tankönyvkiadás vált fokozatosan lehetetlenné a kultuszminisztérium cenzorai miatt, majd a nagyüzemek államosításának keretében megszűnt a Stephaneum Nyomda, s a székház is állami tulajdonná vált. Ezzel együtt elvették az üzleteket, betiltották a folyóiratokat, hallgatásra kényszerítették a Szent István Akadémiát és minimálisra korlátozták a könyvkiadást; pusztán néhány hitbuzgalmi kiadvány és hittankönyv utánnyomását engedélyezve. Az alapítás centenáriuma idején így a látszatlétre való kárhoztatás fekete felhői tornyosultak a Társulat egén.

A kiadandó kötetek kéziratait ezután az Állami Egyházügyi Hivatal tisztviselői bírálták, ellenőrizték és hagyták jóvá. Tulajdonképpen a Szent István Társulatnak – mint egyházi intézménynek – a rendelkezések értelmében meg kellett volna szünnie, de ebben az esetben a katolikus hittankönyvek kiadásával járó gondokat és kötelezettségeket – a szabad vallásgyakorlás biztosításának jegyében – az államnak kellett volna átvállalnia. A felosztatástól így megmenekült ugyan a Társulat, de a háború előtt megjelenő évenkénti milliós példányszámot 226 ezerre csökkentették az ÁEH vezetői. Ugyanakkor a könyvek terjesztési jogát is elvették, s 1956-ig egy újonnan alakult kereskedelmi szövetkezetre ruházták át.

A hetvenes évek végén valamelyest enyhült az ÁEH szigorja, és a Társulat igazgatójának évekig tartó szívós munkája folytán a kiadható könyvek száma évi 226 ezerről 800 ezerre emelkedett. Ebben az időszakban – az 1977-ben meg-

megfogalmazott alapszabály értelmében – a Kiadó az évi tiszta nyereségét egyházi célokra fordította.

1989-ben megszűnt az Állami Egyházügyi Hivatal. A Társulat kiadványainak száma ekkor ugrásszerűen megemelkedett, s ez a folyamatos növekedés a nehéz gazdasági körülmények ellenére még ma is tart.

A Társulat 1992-ben megalapította a **Szent István Könyvklub**-ot, mely az országban működő katolikus kiadókat koordinálva, postán juttatja el a vallásos tárgyú könyveket a több ezer klubtagnak. Ugyanebben az évben jött létre a **Stephanus Alapítvány**, mely a határainkon belül és kívül élő magyarság hitbeli, kulturális igényeit próbálja kielégíteni adományok által, különös hangsúlyt fektetve a keresztény szellemiségű írók és alkotóművészek támogatására.

Befejezésül – az ilyenkor szokásos nagy szavak helyett – idézzünk fel néhány mondatot dr. Mihályfi Ákos alelnöki beszédéből, mely 1923-ban, a Szent István Társulat 75 éves jubileumán hangzott el. E gondolatok aktualitása pontosan akkora napjainkban is, mint hét évtizeddel ezelőtt.

„... ha a mai gazdasági válságok között nem is valósíthatjuk meg nagynevű alapítónknak, Fogarasynek programját a maga egészében a jó és olcsó könyvek kiadása által, de mindent elkövetünk, hogy legalábbis jó könyveket adjunk a magyar katolikus társadalomnak: jó könyveket, melyek hivatva vannak a katolikus ember szellemi szükségleteit kielégíteni. A jó könyvek között elsősorban vallásos könyvek kiadásával foglalkozunk, melyek a természetfölötti hitet, szellemet és életet táplálják. Ma ezekre van elsősorban égető szükség. A már kilencéves megpróbáltatás, mely hazánkat és nemzetünket sújtja, a lelkek birodalmában talán még

nagyobb nyomort és pusztítást vitt végbe, nagyobb éhséget és ínséget idézett elő, mint az anyagi világban. És ezek az elcsigázott, kiéhezett, agyongyötört lelkek sokszor hasonlóak a tékozló fiúhoz; a sertések eledele után vágyakoznak, mohón nekiesnek minden szemétnek, mosléknak, amivel éhségüket kielégíthetni vélik. Soha a pornográfia, a rémregények irodalma, az okkultizmus, a teozófia jobban nem virágzott, mint napjainkban; ezekhez járul a külföldi pénzzel támogatott eretnek propaganda a katolikus nép körében füzetekkel, röpvévekkel, imakönyvekkel, bibliákkal, előadásokkal és reklámhirdetésekkkel.

Érezzük, hogy a lelkek éhsége iránt nem lehetünk közömbösek; tudjuk, hogy a legrégebbi katolikus irodalmi társulatnak kötelessége e nehéz időkben minél több igazi lelki táplálékot adni az éhezőknek.”

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT HAZÁNK LEGRÉGIBB KÖNYVKIADÓJA

Szeretettel várjuk Önt boltjainkban,
ahol több száz vallásos tárgyú könyvből
válogathat. (Katolikus hitbuzgalmi kiadványok,
teológiai, filozófiai, szépirodalmi,
spiritualizmus, életrajzok, regények,
gyermek- és ifjúsági könyvek.)

Boltjaink:

Budapest V., Kossuth Lajos utca 1.

Telefon: 117-4890

Budapest III., Vörösvári út 27.

Telefon: 188-9608

Budapest XI., Karinthy Frigyes út 9.

Telefon: 181-1992

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT A HITÉT MEGTALÁLNI ÉS MEGŐRIZNI AKARÓ EMBER KIADÓJA